

References (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] DERZhAVNYI STANDART pochatkovoї osvity [http://dano.dp.ua/attachments/article/303/ Derzhavnyi%20standart%20pochatkovoї%20osvity.pdf](http://dano.dp.ua/attachments/article/303/Derzhavnyi%20standart%20pochatkovoї%20osvity.pdf)
- [2] Hroshovenko O.P., Kazmirchuk N.S., Vikarchuk N.H. Formuvannia pryrodnychkh kompetentnosti molodshykh shkoliariv zasobamy proiektnoi diialnosti.Imidzh suchasnoho pedahoha. 2021.№1 (196). S.95-101
- [3] Zakon Ukrainy «Pro osvitu» : vid 05.09.2017 № 2145-VIII [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://www.pedrada.com.ua/article/1484-znayomtesyazakon-ukrani-pro-svtu-2017>.
- [4] Kontsepsiia pochatkovoї osvity: Proekt.Pochatkova shkola. 2016. № 1.S. 1–4.
- [5] Metodyka navchannia intehrovanoho kursu “Іa doslidzhuii svit”: pryrodnycha skladova : robochyi zoshyt z metodychnymy materialamy dlia studentiv spetsialnosti 013 Pochatkova osvita / avt..upor.O.P.Hroshovenko, I.A.Stakhova.- 4 e vyd., pererobl. i dopov.Vinnytsia, 2020.180 s .
- [6] Innovatsii v osviti: perspektyvy rozvytku : materialy I Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii [m. Ternopil, 20 travnia 2021 r.]. Ternopil : ZUNU, 2021. 357 s.
- [7] Hroshovenko O.P., Pakhalchuk N.O., Stakhova I.A. Tekhnologii formuvannia pryrodnycho-ekolohichnoi kompetentnosti molodshykh shkoliariv / International scientific and practical conference «Pedagogy and Psychology in the Modern World: the art of teaching and learning» : conference proceedings, February 26–27, 2021. Vol. 1. Riga, Latvia : «Baltija Publishing». 232 pages;
- [8] Stakhova I.A., Hroshovenko O.P. Formuvannia hotovnosti maibutnikh uchyteliv do pryrodookhoronnoi roboty v pochatkovii shkoli : metodychni rekomendatsii. Vinnytsia: FOP “Korzun”.52 s.
- [9] Nova ukrainska shkola: poradnyk dlia vchytelia /pid zah. red. Bibik N.M.K.«Litera LTD», 2018.160 s.
- [10] Komunikatsiia v Internet-prostori: psykholohichni aspekt / N. I. Lazarenko, A. M. Kolomiets, O. M. Palamarchuk. Informatsiini tekhnologii i zasoby navchannia. 2018. T. 65, № 3.S. 249-261
- [11] Savchenko O.Ia. Dydaktyka pochatkovoї shkoly: pidruchnyk dlia studentiv ped. fak. K.: Abrys, 1997.416 s

УДК 37.064.1:376-056.2/.3

DOI: 10.31652/2412-1142-2023-69-80-90

Денищук Інна Петрівна

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри психології та інклюзивної освіти,

Рівненський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти,

м. Рівне, Україна

ORCID ID: 0000-0001-8025-9570

inna_shpychak@ukr.net

СТРАТЕГІЇ ЕФЕКТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ З БАТЬКАМИ ОСІБ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ НА РІВНІ ЗАКЛАДУ ОСВІТИ

Анотація. У статті розкрито питання взаємодії з батьками осіб з особливими освітніми потребами для успішної реалізації інклюзивного навчання в закладі освіти. Проаналізовано вимоги для ефективного партнерства.

Визначено основні труднощі, що можуть перешкоджати продуктивності освітнього процесу дитини з особливими освітніми потребами та побудови ефективної співпраці з батьками. Як от: ставлення батьків до своїх дітей; неприйняття порушення, явного чи прихованого відкинення дитини; неадекватне оцінювання стану та перспектив розвитку дитини; відсутність бачення своєї ролі в реалізації освітнього процесу; недостатня компетентність щодо особливостей інклюзивної освіти; нехтування пропозиціями з боку фахівців закладу освіти.

Висвітлено особливості психолого-педагогічного супроводу батьків. На основі аналізу наукових праць було визначено, що головною метою психолого-педагогічного супроводу батьків дітей з особливими освітніми потребами є створення сприятливого психологічного клімату для взаємодії батьків із членами команди супроводу, підвищення педагогічної компетентності батьків, надання консультацій, розширення знань батьків щодо специфіки розвитку дітей з порушеннями психофізичного розвитку.

У статті представлено варіанти різних форм і методів співпраці педагогів з батьками для організації ефективної роботи з сім'ями на рівні закладу освіти. Серед ефективних форм співпраці

з батьками запропоновано індивідуальні та групові. Доведено, що відповідна робота з батьками дозволить збільшити ступінь участі батьків в освітньому процесі, розширити вплив на сім'ю як один з найголовніших факторів сприятливої соціалізації дитини з особливими освітніми потребами, допомогти батькам усвідомити власну значущість для своєї дитини та їхню роль в освітньому процесі. Значну увагу приділено ролі батьків та їхньому активному залученню до освітнього процесу дитини з особливими освітніми потребами. Визначено, що обов'язковою умовою ефективності співпраці є участь батьків у команді психолого-педагогічного супроводу. Зазначено, що саме спільна праця батьків та вчителів призведе до гармонійного та успішного розвитку дитини.

На основі аналізу наукових праць визначено, що основними стратегіями ефективної взаємодії з батьками осіб з особливими освітніми потребами для успішної реалізації інклюзивного навчання є створення сприятливої атмосфери в закладі освіти, підтримка, емпатія і розуміння батьків, побудова партнерських стосунків і міжособистісної взаємодії, постійне спілкування педагогів з дітьми та батьками.

Ключові слова: батьки, діти з особливими освітніми потребами, партнерство, ефективна взаємодія.

1. ВСТУП

Постановка проблеми. Інклюзивна освіта, як сучасна концепція розуміння філософії освіти та напрям державної політики більшості демократичних держав світу, базується на підході дотримання основних прав і свобод людини. Створення інклюзивного освітнього середовища є наскрізною лінією в українському законодавстві. У Законі України «Про освіту» йдеться про важливість розвитку інклюзивного мислення та впровадження у педагогічну практику інклюзивного навчання [1].

Відповідно до чинного законодавства провідне місце у формуванні особистості дитини відведено сім'ї. Метою інклюзивного навчання є реалізація права дітей з особливими освітніми потребами на освіту за місцем проживання, їх соціалізація та інтеграція у суспільство, залучення сім'ї до участі в освітньому процесі. Якість освітнього процесу значною мірою визначається тим, наскільки враховуються та реалізуються потенційні можливості навчання й розвитку кожної дитини, її індивідуальні особливості. У дитини завжди є сильні сторони, використання яких може суттєво поліпшити якість її життя. Важливу роль в освіті та розвитку своїх дітей відіграють батьки. Оскільки вони є найближчими людьми та першими вчителями дитини.

Для успішної реалізації інклюзивного навчання надзвичайно важлива побудова партнерських стосунків між педагогами та батьками, які виховують дітей з особливими освітніми потребами. Нова українська школа передбачає більшу залученість родини до побудови освітньої траєкторії дитини. Школа спрямована на допомогу батькам здобувати спеціальні знання про стадії розвитку дитини, ефективні способи виховання у дитини сильних сторін характеру і чеснот залежно від її індивідуальних особливостей [2].

Аналіз останніх досліджень. Питання особливостей роботи з батьками дітей з особливими освітніми стало предметом досліджень багатьох науковців. Зокрема, у працях В. Андрущенка, С. Єфімової, Т. Ілляшенко, О. Колишкіна, А. Колупаєвої, С. Миронової, М. Ярмаченка висвітлюються проблеми налагодження співпраці з батьками та формування ефективних способів взаємодії школи з родинами дітей з порушеннями психофізичного розвитку, які навчаються у закладах спеціальної освіти, а також у межах інтегрованого та інклюзивного освітнього простору; особливості комунікації; здійснення освітнього процесу; налагодження ефективної взаємодії сімей з соціумом.

Проблеми психологічного супроводу батьків дітей з особливими освітніми потребами, надання їм психолого-педагогічної допомоги досліджуються у працях О. Галян, Т. Жук, Т. Ілляшенко, М. Лукашевича, О. Песоцької, В. Поліщук, Л. Подкоритової, Т. Семигіної та інших. У працях І. Макаренко, О. Ніжинської, О. Опалюк, Т. Опалюк представлено питання

соціально-педагогічної підтримки та соціально-психологічного супроводу сімей, що мають дітей з порушеннями психофізичного розвитку.

У працях І. Бега, А. Захарова, Т. Пироженко зазначено, що вирішальним фактором, який впливає на формування та розвиток особистості, поведінку дітей з особливими освітніми потребами є тісна співпраця між родиною і педагогами.

Проблема побудови партнерських відносин, стратегії налагодження ефективної взаємодії з батьками осіб з ООП на рівні закладу освіти є недостатньо дослідженою та потребує окремого вивчення.

Мета статті – розкрити стратегії ефективної взаємодії з батьками осіб з особливими освітніми потребами на рівні закладу освіти.

2. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Одним з головних завдань інклюзивної освіти є створення всіх необхідних умов для розвитку дитини з особливими освітніми потребами в освітньому середовищі. На це спрямована діяльність всіх фахівців закладу освіти (адміністрація, вчителі, вихователі, психологи, соціальні педагоги та інші). Але одна справа – прийняти дитину з особливими освітніми потребами до школи, і зовсім інша – знайти взаєморозуміння з нею та її батьками (опікунами). Саме тому в процесі розвитку інклюзивної освіти особливе місце займає тісна взаємодія між школою та родиною, котрі які є партнерами і мають спільну мету – допомогти дитині соціалізуватися в освітньому середовищі [3, с. 10].

Взаємодія з батьками дітей з особливими освітніми потребами є окремим завданням фахівців команди психолого-педагогічного супроводу, адже зусилля педагогічних працівників ефективні лише за умови підтримки батьків, зрозумілі для них і відповідають потребам сім'ї.

Педагогічним працівникам закладу освіти у роботі з батьками важливо проявляти свою педагогічну професійність та забезпечити умови для соціально-педагогічної підтримки сімей, що виховують дітей з особливими освітніми потребами. У процесі взаємодії школи та сім'ї дуже важливо враховувати інтереси, пріоритети та проблеми сімей.

Сім'я – найважливіший інститут розвитку і соціалізації дитини. Успішність освітнього процесу осіб з особливими освітніми потребами залежить від виховного потенціалу сім'ї, рівня життєвої позиції, адаптивних можливостей родини, стилів спілкування, налагодження взаємодії.

Діти з порушеннями психофізичного розвитку мають низку психологічних особливостей і проблем, що впливають на ситуацію в сім'ї. Як от: підвищена потреба у захисті; спрямованість переживань у минуле; невпевненість у собі; відповідальність за прийняття рішення найчастіше перекладається на оточуючих; низька осмисленість життя; у міжособистісних стосунках спостерігаються підлеглі стосунки; низький рівень емпатії; конфліктність поведінки [4].

Виховання та опіка над дитиною з особливими освітніми потребами часто стає причиною дезадаптації всієї сім'ї, викликає серйозні емоційні переживання, може частково порушувати звичний спосіб життя родини. Саме тому батьки потребують допомоги та підтримки, у тому числі психологічної, спрямованої на зниження у них рівня психоемоційної напруги та можливості конструктивних змін.

Варто зазначити, що більшості батьків осіб з особливими освітніми потребами властиве специфічне ставлення до дитини. Досить часто всі їхні зусилля зосереджуються на збереженні здоров'я дитини, а особистісний розвиток дітей є недостатнім. Батьки висувають поступливі, а насправді інфантильні вимоги до дитини. Переважним стилем виховання дітей з психофізичними порушеннями є гіперопіка.

Серед основних труднощів і проблем, що найчастіше проявляються у поведінці і діях батьків, належать: батьки не приймають проблеми дитини; не адекватно оцінюють стан та перспективи розвитку дитини; не бачать своєї ролі в реалізації освітнього процесу;

недостатньо компетентні щодо особливостей інклюзивної та спеціальної освіти; нехтують пропозиціями з боку фахівців закладу освіти.

У значної частини батьків проявляється відгородженість від зовнішнього світу та небажання йти на контакт із соціумом, що також ускладнює роботу. Тому слід враховувати вибір стратегії поведінки, починаючи з розуміння емоційного стану батьків. Педагогам слід розуміти, що передумовою ефективних відносин, в першу чергу, є емпатія. Тобто здатність бачити світ очима іншої людини, відчувати її переживання і потреби, розуміти емоційний стан. А в інклюзії ефективні стосунки є чи не найголовнішим фактором прогресу у взаємодії між педагогами та батьками [5].

І. Ілляшенко і Т. Жук зазначають, що значна частина проблем між фахівцями і батьками виникає через неприйняття останніми порушень у розвитку дитини. Це призводить до явного чи прихованого відкинення дитини. Звідси виникає смисловий бар'єр, який не дозволяє налагодити плідну співпрацю на користь дитини. Ворожість батьків до фахівців, яка часто спостерігається, пов'язується саме з прихованим емоційним неприйняттям її [6].

У цьому контексті досить цікавим є підхід Е. Шухардта. Він розглядає переживання батьків як процес адаптації до нової життєвої ситуації і пропонує періодизацію кризових станів емоційної сфери батьків:

- 1) невідомість, невизначеність (стан панічного жаху перед невідомим, переживання шоку, відчуття того, що руйнується звичне «нормальне» життя);
- 2) визначеність (протиріччя між розумінням проблеми на раціональному рівні та її заперечення на рівні емоцій та почуттів);
- 3) агресія (прояв негативних почуттів у вигляді емоційних спалахів, у результаті чого виникає агресія, спрямована на оточуючих);
- 4) активна хаотична діяльність, спроба оволодіти безвихідною ситуацією за допомогою тих засобів, що є. Існують дві основні стратегії такої поведінки: пошук «медичного» світила – екстрасенса, лікаря-чарівника – чи пошук зцілення шляхом прямого звернення до Бога;
- 5) депресія, переживання почуття безвихідності, апатії та відчаю у зв'язку з марністю зусиль, що були зроблені на попередньому етапі;
- 6) прийняття факту порушення у розвитку, набуття нового сенсу життя;
- 7) активізація, вивільнення сил у результаті прийняття факту порушення розвитку дитини, які раніше йшли на боротьбу та заперечення, активна побудова та здійснення життєвих планів;
- 8) солідарність (об'єднання з іншими батьками, які мають аналогічні труднощі) [7].

Деякі автори звертають увагу на пом'якшення емоційних станів батьків у середньому лише через 10 років після народження дитини з особливостями розвитку. На нашу думку, прийняття дитини такою, як вона є, любов до неї не залежно від труднощів, які виникають, суспільної думки і стереотипів, є важливою умовою налагодження взаємостосунків та ефективної співпраці між батьками і педагогами.

Здійснюючи психолого-педагогічний супровід батьків педагогам важливо розуміти, на якому етапі знаходиться сім'я, які сімейні ресурси вона має. А також вміти поставити себе на місце батьків та проявляти емпатію.

Мета психолого-педагогічного супроводу батьків дітей з особливими освітніми потребами – створення сприятливого психологічного клімату для взаємодії батьків із членами команди супроводу, підвищення педагогічної компетенції батьків, надання консультацій, розширення знань батьків щодо специфіки розвитку дітей з особливостями психофізичного розвитку, своєрідність протікання процесів адаптації та інтеграції дітей в соціумі.

Психологічна підтримка батьків – це, передусім, система заходів, спрямованих на:

- вирішення конфліктних ситуацій, що виникають між учасниками освітнього процесу;
- зниження у батьків емоційного дискомфорту у зв'язку з особливостями розвитку їх дитини, посилення віри батьків у можливість і перспективи розвитку дитини, у те, що

правильно організований корекційний вплив дозволить оптимізувати подальший інтелектуальний та особистісний розвиток дитини;

- формування у батьків адекватного ставлення до проблем дитини (допомога у побудові реальної перспективи розвитку дитини, визначенні можливих труднощів соціального розвитку, які виникають у певні вікові періоди);

- підтримка адекватних міжособистісних стосунків та стилів сімейного виховання [7].

Дуже важливо допомогти зрозуміти батькам, що прийняття дитини такою як вона є та любов до неї сприятимуть якнайкращому її розвитку. Це допоможе членам родини відмовитися від постійного зосередження на помилках, порушеннях і недоліках, сприятиме спрямуванню виховних зусиль на підкріплення всіх позитивних якостей особистості, сильних сторін та потенційних можливостей дитини з порушеннями психофізичного розвитку.

У цьому контексті прийняття розглядається як визнання права дитини на притаманну лише їй індивідуальність, особливість перебігу розвитку, формування особистісних якостей, несхожість на інших, зокрема несхожість на батьків. Приймати дитину – означає погоджуватися та сприймати існування саме цієї людини, визнавати її неповторність із усіма властивими їй рисами та якостями.

У дослідженнях О. Колишкіна виокремлено основні завдання корекційної педагогічної роботи із сім'ями осіб з особливими освітніми потребами:

- 1) реконструкція батьківсько-дитячих взаємин;
- 2) оптимізація подружніх і внутрішньосімейних взаємин;
- 3) гармонізація міжособистісних стосунків між матір'ю, дитиною, іншими членами родини та іншими (сторонніми) особами;
- 4) корекція неадекватних поведінкових і емоційних реакцій батьків дітей з особливими освітніми потребами;
- 5) розвиток комунікативних форм поведінки, що сприяють самоактуалізації і самоствердженню дорослих, які виховують дитину зазначеної категорії;
- 6) формування навичок соціальної взаємодії;
- 7) особистісне зростання кожного з членів родини дитини з особливими освітніми потребами під час корекційних занять [8, с. 41].

К. Ігнатенко звертає увагу на наступні завдання роботи з батьками: допомогти сформувати адекватні взаємостосунки між батьками, іншими членами сім'ї та дитиною з порушеннями психофізичного розвитку; допомогти дорослим створити комфортну для такої дитини сімейну атмосферу; розширити інформованість батьків про потенційні можливості дитини, її перспективи у різних аспектах життя; створити умови для активної участі батьків у вихованні та навчанні дитини; підвищити рівень психічного здоров'я самих батьків [9].

Таким чином, головне завдання педагогів у роботі з сім'єю, де є дитина з особливими освітніми потребами, – допомогти батькам побачити реальну перспективу розвитку своєї дитини, з'ясувати можливі труднощі соціального розвитку, які виникають у певні вікові періоди, організувати належний супровід, який дозволить оптимізувати подальший розвиток дитини.

Для успішної реалізації зазначеної мети на рівні закладу освіти педагогам та фахівцям необхідно реалізувати виконання низки завдань:

1. Навчити краще розуміти внутрішній стан дітей та стати компетентними захисниками їхніх прав та інтересів.
2. Сприяти розширенню знань батьків щодо особливостей розвитку, навчання і виховання дітей, шляхів подолання вікових криз, особливостей спілкування з дитиною на різних вікових етапах
3. Оцінити потреби та забезпечити надання освітніх, соціальних та інших послуг сім'ям дітей з особливими освітніми потребами.

4. Забезпечити інформаційною підтримкою для задоволення їхнього професійного зростання у відстоюванні прав та інтересів дітей.

5. Ознайомити батьків з ефективними способами, прийомами, стратегіями взаємодії з дитиною, враховуючи особливості розвитку, поведінки, наявних компетентностей та потенційних можливостей дитини.

6. Спонукати до розвитку активної громадянської позиції, сприяти створенню батьківських організацій.

Вчителям, практичним психологам та іншим фахівцям закладу освіти потрібно визнавати батьків дітей з особливими освітніми потребами як партнерів та спиратися на принципи педагогічної діяльності орієнтованої на інтереси сім'ї, а саме:

- визнання того, що сім'я є елементом стабільності в житті дитини, в той час як педагоги можуть весь час змінюватися;

- ефективно співробітництво педагогів з батьками та іншими фахівцями;

- регулярний обмін з батьками повною та неупередженою інформацією стосовно їхніх дітей;

- запровадження у закладі освіти політики та системи послуг, які забезпечують сім'ям необхідну емоційну та фінансову підтримку;

- розуміння й урахування потреб дітей під час розробки освітніх програм;

- заохочення і створення умов для взаємної підтримки батьків;

- розуміння унікальності кожної сім'ї, повага до різних методів навчання та виховання дітей, що застосовуються батьками;

- турбота про те, щоб послуги, які надаються родинам, були комплексними, скоординованими, гнучкими, доступними і відповідали потребам кожної родини [10, с. 29].

Важливо, щоб сім'я відчувала увагу й підтримку з боку педагогів, психолога, зацікавленість у розвитку дитини, готовність їм допомагати, не залишати батьків сам на сам з проблемами взаємодії з дитиною.

Педагоги мають бути підготовлені до роботи з усіма членами родини, а батьки – до співпраці зі школою. Доведено: батьки беруть участь в освіті своїх дітей, коли переконані, що можуть бути залучені до цієї важливої роботи; відчувають, що можуть бути корисними для своєї дитини; усвідомлюють, що школа спонукає їх до залучення. Саме ці фактори найважливіші в усвідомленні батьками своєї ролі та власної ефективності. Так, наприклад, ступінь задоволення батьків включенням їхніх дітей у загальноосвітній простір безпосередньо пов'язаний з розумінням школою особливостей порушень розвитку дітей та їхніх потреб, а також з мірою здійснення пристосувань середовища, з готовністю школи працювати з батьками [10, с. 72].

Підтримка батьків дітей з особливими освітніми потребами також пов'язана з їхнім навчанням та просвітництвом з метою формування знань про особливості дитини, формуванням умінь використовувати знання для побудови взаємодії з дитиною, формуванням батьківської компетентності.

Серед проблем, що хвилюють батьків, можна виокремити питання навчання і виховання дітей, відповідність розвитку віковим нормам, формування в них суспільно прийнятних правил поведінки, а також багато особистісних проблем, які турбують батьків дитини з особливими освітніми потребами. У зв'язку із цим педагогічним працівникам закладів освіти треба бути готовими до запитань, у разі необхідності надати допомогу, заспокоїти чи, навпаки, сприяти включенню батьків в освітній чи корекційно-розвивальний процес.

Батьки – важлива частина команди психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами. Для досягнення якнайкращого результату надзвичайно важливо сформувати позитивні стосунки між членами цієї команди.

До основних обов'язків батьків, як постійних членів команди супроводу, входить: доведення інформації про дитину (стиль, спосіб навчання, успіхи, труднощі у виконанні

домашніх завдань); прийняття участі у роботі команди супроводу, в тому числі залучення до складання індивідуальної програми розвитку; створення умов для навчання, виховання та розвитку дитини [11].

Одним з головних завдань роботи з батьками у команді супроводу є постійне повідомлення педагогам актуальної інформації щодо дитини. Обмін важливою інформацією дає змогу вчителям адаптувати можливості навчання та вирішувати різноманітні проблеми. Така інформація може охоплювати:

- важливу медичну інформацію;
- успішні навчальні та поведінкові техніки, що батьки застосовують вдома;
- зміни в сім'ї (смерть родичів, розлучення батьків, загибель домашньої тваринки);
- минулий навчальний досвід дитини;
- намічені для дитини цілі, над досягненням яких батьки працюють вдома та ін.

Окрім цього батьки дітей з особливими освітніми потребами беруть участь у процесі створення індивідуальної програми розвитку дитини (ІПР): надають інформацію про дитину, її родину, надають необхідну допомогу для забезпечення прогресивного, всебічного розвитку дитини. Цей процес потребує зусиль з обох сторін, тому що не всі батьки мають бажання приймати участь у цій справі. І в таких ситуаціях батьки потребують компетентної і тактовної підтримки з боку вчителя, класного керівника, практичного психолога закладу освіти та ін. [3, с. 124].

Зміст і форми роботи з сім'ями на рівні закладу освіти визначають диференційовано – залежно від ступеня готовності батьків до співпраці.

Взаємодію з батьками дітей з особливими освітніми потребами варто розпочинати з дня відкритих дверей, де кожен фахівець може ознайомити батьків зі своїми завданнями у комплексній роботі з дітьми, із роллю сім'ї у цьому процесі.

Серед ефективних форм співпраці з батьками можна запропонувати індивідуальні та групові.

1. Індивідуальні форми роботи.

Консультації – допомога батькам у налагодженні конструктивних відносин із своєю дитиною, а також як процес інформування батьків про нормативно-правові аспекти майбутнього сім'ї, прогнозування можливостей розвитку й навчання дитини, навчання батьків способам співпраці з дитиною (ігри, читання, спілкування).

Індивідуальні консультації проводять за запрошенням фахівця або на прохання батьків, вони мають велике значення для роботи з батьками, оскільки дають змогу реалізувати диференційований підхід. Консультації батьків можна з таких питань:

- повідомлення про результати психолого-педагогічного вивчення дитини, особливості її розвитку, розкриття її сильних і слабких сторін – на початку навчального року;
- показ прийомів корекційної роботи з дитиною;
- інформування про успіхи дитини та ті проблеми, на які потрібно звернути увагу вдома;
- інформування батьків про різні аспекти розвитку і навчання дитини.

Сімейне консультування (психотерапія) – надання підтримки в подоланні емоційних порушень у сім'ї, що виникає з появою особливої дитини. Під час занять застосовуються такі методи, як психодрама, гештальт-терапія, трансактний аналіз. За допомогою цього інструментарію є можливим формування психологічного й фізичного здоров'я, адаптації в суспільстві, прийняття себе, ефективної життєдіяльності;

Індивідуальні заняття з дитиною за участі батьків. На таких заняттях підбираються ефективні методи педагогічного впливу на перебіг психічного розвитку самої дитини й результативні способи навчання батьків корекційно-розвивальних технологій.

Батьківські години. Проводить учитель, асистент учителя, практичний психолог, логопед, дефектолог раз на тиждень, у зручний для батьків та фахівців час. Реалізується інформування батьків у процесі освітньої роботи з дитиною.

2. Групові форми взаємодії.

Загальні батьківські збори: інформування та обговорення з батьками завдання і змісту корекційно-освітньої роботи; рішення організаційних питань; бесіди з батьками щодо питань взаємодії з іншими організаціями, зокрема й соціальними службами.

Групові батьківські збори: обговорення завдань, змісту й форм роботи з дітьми як в освітньому середовищі, так і в сім'ї; рішення поточних організаційних питань [12, с. 18].

Обмін книжками: педагоги і батьки можуть обмінюватися книгами, статтями, відеоматеріалами про підходи до навчання і виховання дітей з порушеннями психофізичного розвитку. Такий обмін можна супроводжувати організацією подальших дискусійних груп – як фізично, так і через соціальні мережі.

Святкові заходи, до яких залучаються діти, вчителі, і батьки, можна організувати з різних приводів – історичні події, події, важливі для громади, сезонні святкування, події у шкільному житті та ін.

Зустрічі групи батьків, які можуть зустрічатися для планування волонтерських заходів для класу чи школи. Батьки можуть діяти як волонтери в багатьох аспектах життя класу, допомагати планувати екскурсії, походи, благодійні акції. Волонтерська діяльність батьків у школі може бути безпосереднім способом демонстрації своїм дітям, що вони цінують освіту та підтримують роботу вчителів і шкільного персоналу. А це, відповідно, покращить ставлення всіх дітей до навчання. Батьки-волонтери також можуть створювати важливі зв'язки з широкою громадою. Волонтери можуть: ділитися набутим досвідом в окремих галузях, напрямках, сферах інтересів або звичаїв; сам на сам працювати з дитиною, яка має освітні проблеми з окремих предметів; бути ментором дитини; виконувати адміністративну роботу вдома – готувати матеріали або телефонувати іншим батькам, щоб повідомити про заплановану подорож або подію; допомагати у шкільній бібліотеці; під керівництвом учителя допомагати в класі тощо [13, с. 23].

Варто зазначити, що присутність батьків у школі діє позитивно на дітей з особливими освітніми потребами. Залучення батьків до роботи в класі дає можливість вчителям спостерігати, як батьки спонукають своїх дітей до навчання, як допомагають їм вирішувати проблеми, як батьки й діти узгоджують свої інтереси.

Представлені різноманітні форми роботи допомагають значно підвищити ефективність налагодження довірливих взаєностосунків з батьками, що сприяє підсиленню їхньої мотивації в розвитку дитини. У роботі з батьками важливо забезпечити умови для соціально-педагогічної підтримки сімей, що виховують дітей з особливими освітніми потребами, проявляти педагогічну професійність, надавати їм інструменти для спілкування та допомоги своїй дитині.

3. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Таким чином, робота з батьками дітей з особливими освітніми потребами має спиратися на принципи педагогічної діяльності орієнтованої на інтереси сім'ї. Систематична співпраця педагогів та батьків сприятиме якнайкращому розвитку та соціалізації дитини з порушеннями психофізичного розвитку. Обов'язковою умовою ефективності цієї співпраці є участь батьків у команді психолого-педагогічного супроводу. Водночас налагодити з ними співпрацю – досить непросте завдання. Для розвитку ефективної взаємодії у роботі з батьками необхідно дотримуватися таких основних принципів:

- комплексний підхід до організації освітнього процесу – у роботі із сім'ями мають брати участь різні фахівці закладу освіти у межах шкільної команди супроводу, а також за необхідності слід залучати інших фахівців, у тому числі працівників інклюзивно-ресурсних центрів. Командна співпраця забезпечує подолання різних проблем, що виникають у сім'ях, і дає змогу надати дитині та її батькам різнобічну допомогу;

- партнерство з батьками – педагоги сприймають батьків як рівноправних партнерів у вихованні дитини, проведенні з нею корекційної роботи. Завдяки цьому принципу виникає

можливість подолання дистанції між учасниками освітнього процесу і недовіри батьків до педагогів;

- особистісно-орієнтований – зосередження уваги батьків, у першу чергу, на позитивних, збережених якостях їхньої дитини, перспективних можливостях її розвитку, а після цього – на порушеннях і труднощах. Це допомагає підтримати віру батьків у розвиток дитини, спонукає їх організовувати навчальну діяльність, формувати адекватні стосунки з дитиною;

- гуманно-особистісний – під час вибору змісту, форм і методів роботи з сім'ями врахування педагогами здоров'я батьків, їхнього психологічного стану, їхніх можливостей і ресурсів. Це виявляється у формах звернення до батьків, у довірливому тоні розмови, збереженні відомих педагогу сімейних таємниць.

Найважливіше у співпраці закладу освіти і батьків, які виховують дітей з особливими освітніми потребами, полягає у встановленні партнерських, довірливих стосунків, що базуються на активній співпраці, взаєморозумінні, емпатії й толерантному ставленні. За таких умов батьки відчують власну значущість, важливість своєї ролі в адаптації та розвитку дитини. У них формується відчуття причетності до процесу її виховання і навчання, з'являється усвідомлення, що їхня дитина живе повноцінним життям у колективі однолітків.

Подальшого дослідження, на нашу думку, потребує розробка методичної бази для роботи з сім'ями осіб з особливими освітніми потребами в умовах дистанційного навчання; надання психологічної підтримки батькам дітей з розладами аутистичного спектра в умовах інклюзивного навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- [1] Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 22.04.2023).
- [2] Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення 22.04.2023).
- [3] Організаційно-методичні засади діяльності інклюзивно-ресурсних центрів: навчально-методичний посібник / За заг. ред. М.А. Порошенко та ін. Київ. 2018. 252 с.
- [4] Організація та методи роботи соціального педагога з дітьми із особливими потребами. URL: <https://studfile.net/preview/5602058/page:5> (дата звернення: 25.04.2023).
- [5] Інклюзивне навчання: організаційне, змістове та методичне забезпечення : навч.-метод. посіб. / за заг. ред. С. П. Миронової. Кам'янець-Подільський : КПНПУ ім. Івана Огієнка, 2015. 236 с.
- [6] Ілляшенко Т.Д., Жук Т.В. Проблема психолого-педагогічної допомоги батькам, які виховують дітей з особливими освітніми потребами. Харківський осінній марафон психотехнологій 2019: тези доповідей. Частина 2. URL: http://lib.iitta.gov.ua/717936/1/%D0%86%D0%BB%D0%BB%D1%8F%D1%88%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE_%D0%96%D1%83%D0%BA_2019_131-135.pdf (дата звернення: 21.04.2022).
- [7] Методичні рекомендації «Психологічний супровід дітей з особливими освітніми потребами в умовах закладу освіти». URL: <https://kipt.sumdu.edu.ua/uk/studentam/sotsialno-psykholohichna-sluzhba/item/2496-metodychni-rekomendatsii-psykholohichnyisuprovod-ditei-z-osoblyvymyosvitnimy-potrebamyv-umovakh-zakladu-osvity> (дата звернення: 16.01.2022).
- [8] Колишкін О.В. Особливості корекційної педагогічної роботи із сім'ями, що виховують дітей з особливими освітніми потребами. *Соціальна підтримка сім'ї та дитини у соціокультурному просторі громади*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю, (11–12 листопада 2015 р.). Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2015. С. 38–41.
- [9] Ігнатенко К.В. Робота спеціалістів загальноосвітнього закладу з родинами дітей, що мають особливі освітні потреби. URL: dspace.luguniv.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/3135/1/Ignatenko_Kateryna.pdf (дата звернення: 27.04.2023).
- [10] Єфімова С.М. Налагодження партнерських стосунків з родинами / Інклюзивна школа: особливості організації та управління: Навчально-методичний посібник / Кол.: авторів: Колупаєва А.А., Найда Ю. М., Софій Н.З. та ін. За заг.ред.Даниленко Л.І., К. 2007. 128 с.

- [11] Наказ Міністерства освіти і науки України № 609 від 08.06.2018 року «Про затвердження примірною положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти». URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-primirnogo-polozhennya-pro-komandu-psihologo-pedagogichnogo-suprovodu-ditini-z-osoblivimi-osvitnimi-potrebami-v-zakladi-zagalnoyi-serednoyi-ta-doshkilnoyi-osviti> (дата звернення: 14.12.2022).
- [12] Практика взаємодії з батьками дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному просторі : метод. посіб. / уклад. : О. В. Коган та ін. Лисичанськ : ТОВ «ФОКСПРИНТ», 2021. 80 с.
- [13] Інклюзивне навчання: вибір батьків / А.А. Колупаєва, Л.М. Наконечна. Харків: Вид-во «Ранок», ВГ «Кенгуру», 2018. 56 с. (Інклюзивне навчання за нозологіями).

STRATEGIES FOR EFFECTIVE INTERACTION WITH PARENTS OF PERSONS WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS AT THE LEVEL OF THE INSTITUTION OF EDUCATION

Denyshchuk Inna Petrivna

Candidate of Pedagogical Sciences, Docent
of the Department of Psychology and Inclusive Education,
Rivne Regional Institute of Postgraduate Education,
Rivne, Ukraine

ORCID ID: 0000-0001-8025-9570

inna_shpychak@ukr.net

Abstract. The article discusses the issue of interaction with parents of persons with special educational needs for the successful implementation of inclusive education in an educational institution. The basic requirements for an effective partnership are analyzed.

The main difficulties that can hinder the productivity of the educational process of a child with special educational needs and building effective cooperation with parents have been identified. Such as: the attitude of parents towards their children; rejection of violation, overt or covert rejection of the child; inadequate assessment of the state and prospects of the child's development; lack of vision of one's role in the implementation of the educational process; insufficient competence regarding the specifics of inclusive education; neglect of suggestions by specialists of the educational institution.

Features of psychological and pedagogical support of parents are highlighted. Based on the analysis of scientific works, it was determined that the main goal of psychological and pedagogical support for parents of children with special educational needs is to create a favorable psychological climate for the interaction of parents with members of the support team, increase the pedagogical competence of parents, provide consultations, and expand the knowledge of parents regarding the specifics of the development of children with features of psychophysical development.

The article presents options for various forms and methods of cooperation between teachers and parents to organize effective work with families at the level of an educational institution. Among the effective forms of cooperation with parents, individual and group ones are proposed. It has been proven that appropriate work with parents will increase the degree of parental participation in the educational process, expand the influence on the family as one of the most important factors in the favorable socialization of a child with special educational needs, help parents realize their own significance for their child and their role in the educational process. Considerable attention is paid to the role of parents and their active involvement in the educational process of a child with special educational needs. It was determined that a mandatory condition for the effectiveness of cooperation is the participation of parents in the team of psychological and pedagogical support. It is noted that it is the joint work of parents and teachers that will lead to the harmonious and successful development of the child.

Based on the analysis of scientific works, it was determined that the main strategies of effective interaction with parents of persons with special educational needs for the successful implementation of inclusive education are the creation of a favorable atmosphere in the educational institution, support, empathy and understanding of parents, building partnership relationships and interpersonal interaction, constant communication of teachers with children and their parents.

Key words: parents, children with special educational needs, partnership, effective interaction.

References (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] Pro osvitu : Zakon Ukrainy vid 05.09.2017 № 2145-VIII [On education: Law of Ukraine dated 05.09.2017 № 2145-VIII]. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (data zvernennia: 22.04.2023) [in Ukrainian].
- [2] Nova ukrainska shkola. Kontseptualni zasady reformuvannya serednoi shkoly [New Ukrainian school. Conceptual principles of secondary school reform]. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>. (data zvernennia: 22.04.2023) [in Ukrainian].
- [3] Orhanizatsiino-metodychni zasady diialnosti inkluzyvno-resursnykh tsentriv: navchalno-metodychnyi posibnyk [Organizational and methodological principles of activity of inclusive resource centers: educational and methodological manual] / za zah. red. M.A., Poroshenko, ta in. Kyiv, 2018. 252 s. [in Ukrainian].
- [4] Orhanizatsiia ta metody roboty sotsialnoho pedahoha z ditmy iz osoblyvymy potrebamy [Organization and methods of work of a social pedagogue with children with special needs]. URL: <https://studfile.net/preview/5602058/page:5> (data zvernennia: 25.04.2023) [in Ukrainian].
- [5] Inkluzyvne navchannia: orhanizatsiine, zmistove ta metodychne zabezpechennia : navch.-metod. posib. [Inclusive education: organizational, content and methodical support: educational method.] / za zah. red. S. P., Myronovoi. Kamianets-Podilskyi : KPNPU im. Ivana Ohienka, 2015. 236 c. [in Ukrainian].
- [6] Illiashenko, T.D., Zhuk, T.V. (2019). Problema psykholoho-pedahohichnoi dopomohy batkam, yaki vykhovuiut ditei z osoblyvymy osvitnimy potrebamy [The problem of psychological and pedagogical assistance to parents raising children with special educational needs]. Kharkivskiy osinnii marafon psykhotekhnologii 2019: tezy dopovidei. Chastyna 2. URL: http://lib.iitta.gov.ua/717936/1/%D0%86%D0%BB%D0%BB%D1%8F%D1%88%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE_%D0%96%D1%83%D0%BA_2019_131-135.pdf (data zvernennia: 21.04.2022) [in Ukrainian]. Metodychni rekomendatsii «Psykholohichniy suprovid ditei z osoblyvymy osvitnimy potrebamy v umovakh zakladu osvity» [Methodological recommendations "Psychological support of children with special educational needs in the conditions of an educational institution"]. URL: <https://kipt.sumdu.edu.ua/uk/studentam/sotsialno-psykholohichna-sluzhba/item/2496-metodychni-rekomendatsii-psykholohichniysuprovid-ditei-z-osoblyvymyosvitnimy-potrebamyv-umovakh-zakladu-osvity> (data zvernennia: 16.01.2022) [in Ukrainian].
- [7] Kolyshkin, O.V. (2015). Osoblyvosti korektsiinoi pedahohichnoi roboty iz simiamy, shcho vykhovuiut ditei z osoblyvymy osvitnimy potrebamy [Peculiarities of corrective pedagogical work with families raising children with special educational needs]. *Sotsialna pidtrymka simi ta dytyny u sotsiokulturnomu prostori hromady: materialy Vseukrainskoi naukovy-praktychnoi konferentsii z mizhnarodnoiu uchastiu, (11–12 lystopada 2015 r.)*. Sumy : SumDPU imeni A. S. Makarenka, 2015. S. 38–41 [in Ukrainian].
- [8] Ihnatenko, K.V. Robota spetsialistiv zahalnoosvitnoho zakladu z rodynamy ditei, shcho maiut osoblyvi osvitni potreby [Work of specialists of a general educational institution with families of children with special educational needs]. URL: dspace.luguniv.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/3135/1/Ignatenko_Kateryna.pdf (data zvernennia: 27.04.2023) [in Ukrainian].
- [9] Yefimova, S.M. (2007). Nalahodzhennia partnerskykh stosunkiv z rodynamy [Establishing partnership relations with families] / Inkluzyvna shkola: osoblyvosti orhanizatsii ta upravlinnia: Navchalno- metodychnyi posibnyk / Kol.: avtoriv: Kolupaieva, A.A., Naida, Yu. M., Sofii, N.Z. ta in. Za zah.red.Danylenko, L.I., K, 2007. 128 s. [in Ukrainian].
- [10] Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy № 609 vid 08.06.2018 roku «Pro zatverdzhennia prymirnoho polozhennia pro komandu psykholoho-pedahohichnoho suprovodu dytyny z osoblyvymy osvitnimy potrebamy v zakladi zahalnoi serednoi ta doshkilnoi osvity» [Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine No. 609 of 06/08/2018 "On approval of the model provision on the team of psychological and pedagogical support of a child with special educational needs in an institution of general secondary and preschool education"]. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-prymirnogo-polozhennya-pro-komandu-psykhologo-pedagogichnogo-suprovodu-ditini-z-osoblivimi-osvitnimi-potrebami-v-zakladi-zagalnoyi-serednoyi-ta-doshkilnoyi-osviti> (data zvernennia: 14.12.2022) [in Ukrainian].
- [11] Praktyka vzaiemodii z batkamy ditei z osoblyvymy osvitnimy potrebamy v inkluzyvnomu prostori : metod. posib. [Practice of interaction with parents of children with special educational needs in an inclusive space: method. manual] / uklad. : O. V., Kohan ta in. Lysychansk : TOV «FOKSPRYNT», 2021. 80 s. [in Ukrainian].
- [12] Inkluzyvne navchannia: vybir batkiv [Inclusive education: the choice of parents] / A.A., Kolupaieva, L.M., Nakonechna. Kharkiv: Vyd-vo «Ranok», VH «Kenhuru», 2018. 56 s. (Inkluzyvne navchannia za nozohiiamy) [in Ukrainian].